

képviselte viselkedési és gondolkodási sztereotípiák elfeledtetik a saját, ismerős, nemzeti kulturális gyökereket, míg ez a színház a létező közösségek valós társadalmi közegét megőrizve alakítja színpadi gondolatait.

Jákfalvi Magdolna

Jegyzet

- (1) E. Barba Artaud nyomán használja a fogalmat. – A. ARTAUD: *A színház és hasonmása* című tanulmányában fejtette ki elméletét.
 (2) SCHECHNER, R.: *Intercultural Performance*. The Drama Review, 2. 1994. 2. 2. old.
 (3) Jean-Louis Barrault az Odéon Színházban létrehozta a Nemzetek Színházát, Brook a Bouffes du

Nord-ban a Nemzetközi Színházi Kutató Intézetet, Barba a Nemzetközi Antropológiai Színházat. Magyarországon pedig épül a Nemzeti Színház.
 (4) Elsősorban Bozsik Yvette és Novák Eszter, de a legteljesebb művészi autonómia tekintetében még Zsótér Sándor is.

(5) PAVIS, P.: *The Intercultural Performance Reader*. Routledge, 1996, 2. old.

(6) BROOK, P.: *The shifting point*. Harper and Row, 1987.

(7) BARBA, E.: *Dictionnaire anthropologique du théâtre*. ISTA, Paris 1989.

(8) FISCHER-LICHTE, E.: *The Dramatic Touch of Difference*. Günter Narr Verlag, 1990.

(9) Ez előtt tisztelgett Ács János Brecht *Jó embert keresünk* rendezése 1995-ben.

(10) BRECHT, B.: *Az elidegenítő hatás a kínai színművészetben*.

(11) ARTAUD, A.: *A Bali-szigeti színházról*.

A félrevezetés könyvei

Már a címadásnál elkezdődött: a két kötet nem „társadalmi ismereteket” ad. Egyszerű történelemkönyvekkel állunk szemben, amelyek szinte csak a magyar történelemmel foglalkoznak. Azután folytatódik a félrevezetés két kötetén keresztül, hol csak a szerző alapos okkal megkérdőjelezhető felfogásában, hol pedig tárgyyszerű tévedéseiben, amelyeket – örökítéssé meg nevéük! – Páricska Katalin és dr. Iliás Lajosné bírálóként, Tölgyszékely Pap Gyuláné alkotószervezőként, Remeczné Komár Gabriella felelős szerkesztőként jóváhagytak.

Mint csepp a tengert, úgy rejti magában a tankönyv egyik első, a történelemtanítás szempontjából alapvető fogalmakat tárgyaló fejezete az egész könyv jellegzetességeit. A történelmi időszámításról ezt olvashatja az ötödikes kisdíák: „Amikor az emberek már tudtak írni és számolni, elkezdtek az időt mérni. Az egyiptomiak voltak az elsők, akik megfigyelték a Nap évi járását. Észrevették, hogy az évszakok szabályos időközönként követik egymást. Ennek alapján szerkesztették meg az első naptárt és osztották fel az évet 12 hónapra. Az óra és a naptár mindmáig legfontosabb időmérő eszközeink.” Ez a zavaros eszme-futtatás eleve összekever két dolgot: az időmérést, ami objektív folyamatok megfigyelésén alapszik (természetesen nem az évszakok váltakozására, hanem csillagászati megfigyelésekre építve), és az időszámítást, ami az

emberi gondolkodás szubjektív terméke. Ezután nem meglepő, hogy: „Az időszámítás kezdete Krisztus születésének feltételezett éve.” A mondat azt sugallja, hogy az időszámításnak nincs is más rendszere; és hogy a gyerek jól meg is jegyezze, a könyvben egy szentkép látható, amely a jászolban fekvő glóriás Jézuskát ábrázolja.

Az időfogalomhoz való furcsa viszony a korszakolásnál is megjelenik. A emberiség történetének korszakai a szerző szerint a következők: őskor, ókor (egyikhez sincs időmeghatározás), a középkor korai szakasza (Kr. u. 550–1000), a középkor érett és hanyatló szakasza (Kr. u. 1000–1500), újkor (Kr. u. 1500–1750), legújabb kor (Kr. u. 1750-től napjainkig). Ezek a korszakhatárok oly mértékben légből kapottak, hogy sem a hazai, sem a mérvadó külföldi szakirodalomban nem lehet találkozni ezzel a periodizációval. Az olvasó önkéntelenül

felteszi a kérdést, vajon milyen megfontolásból helyezte a szerző az ókor végét, illetőleg a középkor elejét 550-re, amikor egyetértés van abban, hogy ez a római birodalom bukásához, 476-hoz köthető. A zavart csak növeli az a rész, amelynél a történelmi korszakokhoz képeket rendel a szerző. Gyanítom, talán felületességről és tudatlanságról van szó. A középkor érett és hanyatló szakaszát (Kr. u. 1000–1500) egy földgömb, egy teodolitra emlékeztető szerkezettel vizsgálódó alak és egy modern körzövel mértani ábrákat rajzoló férfiú illusztrálja, a háttérben pedig barokk és reneszánsz elemekből komponált templom látható. A szerző szerint 1500-tól 1750-ig tartó újkor illusztrációja még ezen is túlsz. A képen overallos, micisapkás szakik autókerekeket készítenek futószalag mellett, és az aláírás: „Gépeket találtak fel, amelyek sok olyan munkát elvégeztek, amihez előzőleg kézi erőre volt szükség.” A szerző előtt rejtve maradt az az apró tény, hogy Watt 1769-ben, az újkorunk a szóban forgó könyv szerinti végénél tizenkilenc év-

vel később szabadalmaztatta gőzgépét.

A néha érthetetlen, már-már tragikus tárgyi tévedésekre a magyar történelemmel foglalkozó részek bemutatásánál még visszatérek. Előzőleg azonban meg kell vizsgálnunk egy fontos kérdést. A két kötet, mely 5–8. osztályig kívánja a gyerekeket tájékoztatni, az egyetemes történelemnek körülbelül tíz oldalt szentel. Az óskori és négy ókori – átlag 15 soros – témán kívül egy-egy teljes történelmi korszakot ismertet a fenti beosztás szerint, átlagosan egy oldal terjedelemben. A történettudomány, a hazai és nemzetközi történelemtanítás számára mindig evidencia volt, hogy a történelem a népek közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok, kölcsönhatások,

összeütközések és megegyezések története. Véleményem szerint ez fokozottan érvényes a kis országokban, és még fokozottabban sajátos földrajzi helyzete miatt Magyarországon. Ha erről valaki megfélekedzik, torz és veszélyes szemléletet alakíthat ki a tanulóknak. Kísérteni kezd az „egyedül vagyunk” gondolata, az a vélemény, hogy a magyar történelem és politika alakulásáért a sajátos nemzeti sors, a végzet a felelős, illetve hogy a magyar glóbusz élete a nemzetközi környezettől függetlenül irányítható. A könyv szemléletére jellemző, hogy a gyerekek úgy ismerkednek meg belőle 1848. március 15-e eseményeivel, hogy előtte sem az európai forradalmi hul-

lámról, sem a párizsi, sem a bécsi forradalomról nem találnak egyetlen betűt sem.

Bár a két kötet zöme a magyar történelemmel foglalkozik, a szerző magyar történelmi ismeretei is olyan színvonalon mozognak, amely a bírálók erőteljesebb beavatkozását is megbocsáthatóvá tette volna. Néhány példa jól érzékeltetheti, hogy mit képes a felületesség és a tudat-

lanság 260 oldalba belegyömöszölni.

A „kilencedik század végére a kalandozások fénykora bealkonyult” – olvashatjuk. Eltekintve a „bealkonyuló fénykor” képzavarától, azt azért tudni illik, hogy a kilencedik század végén valami más volt, és ezt a mást honfoglalásnak szokták nevezni. A kalandozások „fénykora” a tizedik században volt, amennyiben ezt fénykornak lehet nevezni.

Régi elv és gyakorlat a történelemtanításban a képek használata is, amelyek információs értéke megegyezik a nyomtatott szövegével. Az elvet szerzőnk is ismeri, alkalmazásával azonban nehézségei vannak. Az egyik rajz az Árpád-kori falut szeretné bemutatni, feltehetően a szerző út-

Bár a két kötet zöme a magyar történelemmel foglalkozik, a szerző magyar történelmi ismeretei is olyan színvonalon mozognak, amely a bírálók erőteljesebb beavatkozását is megbocsáthatóvá tette volna.

Néhány példa jól érzékeltetheti, hogy mit képes a felületesség és a tudatlanság 260 oldalba belegyömöszölni.

mutatásai nyomán. A falu egy fallal körülvett vár udvarán található, ahol német típusú gerendavázas házak épültek zsúpfedéllel. Egy másik képen a visegrádi fellegrvár látható *Visegrádi palota* aláírással. Várható, hogy a tanulmányi kiránduláson részt vevő történelemtanárok kínosan fogják érezni magukat, hiszen a palota romjait ez idáig a Duna-parton mutatták meg.

A *Károly Róbert* korában fejlődő gazdasági életünk ismertetése során kiderül, hogy „a parasztnak ipari nyersanyagokat vásároltak a piacon”. Arról azonban már nem esik szó, hogy vajon a jobbágyok mire használták a közelebből meg nem nevezett ipari nyersanyagokat. Még az olyan közismert uralkodóról is, mint *Hunyadi Mátyás*, képes meglepő dolgokat közölni a szerző: „Lánglelkű gyermek hírében állott, aki gyakran a tolmács szerepét töltötte be apja és a pápa között.” Az igazság az, hogy eddig még sehol sem találtak forrásokat a pápa gyakori magyarországi látogatásairól. A felnőtt uralkodóról pedig megtudjuk, hogy Mátyás megtartotta az „ősi magyar harcmódot”. Ez az információ is ismeretlen volt idáig a fekete sereg megszerzőjéről. De nem jár jobban *Zrínyi Miklós*, a költő sem, aki „kiváló hadvezéri képességét az eszéki ütközetben mutatta meg. Amikor a török hatalmas erővel támadt, hogy Bécsset elfoglalja, Zrínyi felégette az eszéki tölgyfahidat, hogy feltartsa a törököket”. Illusztrációként ott látjuk az égő hidon vágató török katonákat. Eddig úgy tudtuk, hogy Zrínyi 1663–64 fordulóján indította meg híres „tél hadjáratát”, amelynek a célja a tavaszra várható török támadás lehetőségének megakadályozása volt, és amely azzal fejeződött be, hogy 1664. február 2-án felégették az eszéki hidat. Csata természetesen nem volt, hiszen a télen indított hadjáratnál éppen ezt akarták elkerülni, miután ilyenkor nem tartózkodott jelentősebb török haderő Magyarországon.

A „tévedések vígjátéka” azonban még fokozható. A következő oldalon arról értesül a kisdíák, hogy „1686-ban került sor Buda várának visszafoglalására... az ostromban részt vett *Thököly*, *Bottyán* és *Rákóczi*

Ferenc is”. Nos, *Bottyán* valóban ott volt az ostromló seregben, de bármelyik, a korról foglalkozó ifjúsági regényből kiderül, hogy *Thököly* ekkor a török birodalomban tartózkodott. A szerző nem tartja lényegesnek megjelölni, melyik *Rákóczi Ferenc*re gondol, ám nem árt tisztázni: *I. Rákóczi Ferenc* ekkor már tíz éve halott, a későbbi *II. Rákóczi Ferenc* viszony tízéves kisfiú, aki édesanyjával együtt az ostromlott munkácsi várban van.

A *Mária Teréziáról* szárnyra kapott legendák számát a szerző tovább szaporítja. A nevezetes 1741-es országgyűlés aláírásából egy eddig ismeretlen tény derül ki: az uralkodónőt akkor koronázták királynővé. Ugyancsak *Mária Terézia* uralkodásához fűződik a szóban forgó könyv szerint, hogy megelőztük a világot: „Az első gyárat – mint selyemgyár, posztógyár – az 1770-es években alapították.” Figyelembe véve, hogy *Watt* 1769-ben kért szabadalmat gőzgépére, a szerző nyilván azt a tévhitet kívánja eloszlatni, miszerint hazánk a 18. században iparilag elmaradott ország volt. Megtudjuk azt is, hogy a királynő áldásos befolyására „az egyetemeken egyre több orvost képeztek ki” – jóllehet eleddig azt tanultuk, hogy a 18. században Magyarországon mindössze egy egyetem működött.

Az I. kötet a 19. század elején fejeződik be a „magyar kulturális élet megújodása”-val. A periodizáció egyéni kezelése alapján ez már nem is okoz meglepetést. Néhány apróság azonban itt is fűszerezi a feltálat szellemi eledelt. Az 1837-ben megnyílt Pesti Magyar Színház ábrázoló kép alatt azt olvashatjuk, hogy az a „budai színház épülete”. Továbbá a „századforduló irodalmának nagyjai” között – *Csokonai Vitéz Mihály* és *Fazekas Mihály* mellett – felsorolja a könyv *Kölcsey Ferencet*, *Vörösmarty Mihályt*, *Arany Jánost* és *Petőfi Sándort*. Az 1790-ben született *Kölcsey* igencsak fiatalka „irodalmi nagy” lehetett a századfordulón, de még rajta is túltehetett csodagyerekségekben az 1800-ban született *Vörösmarty*. Az 1817-ben született *Aranyról* és az 1823-ban született *Petőfiről* viszont már csak azt lehet mondani, hogy nagy megérzés volt.

A II. kötet a Reformkor ismertetésével kezdődik. Ennek során megtudhatjuk, hogy „Magyarországon az 1830-as években még mindig középkori állapotok uralkodtak... Ez idő tájt még nem volt gyáripár, a közlekedés a lóvasúton postakocsival [sic!] bonyolódott gépesítés nélkül.” Ez ugyan elmentmond a Mária Terézia-kori állapotok korábbi ábrázolásának, de a szerző nem zavartatja magát, és folytatja a korszak jellemzését: „Az akkori törvények szerint Magyarországon háromévente tartottak országgyűlést. Az 1830-as évtől kezdve az országgyűlésen a haladás, a reformok hívei kerültek többségbe.” A szerző komolyan így gondolja, hiszen néhány oldallal később *A törvényhozás menete a reformkorban* című fejezetben ezt írja: „A megyegyűlésen részt vevők javaslatot terjesztettek fel például a jobbágyfelszabadításról. A javaslatot az országgyűlés alsótáblájához küldték. Itt a képviselők megtárgyalták, majd elfogadták. Az alsótábla a megvitatott törvényjavaslatot felküldte a felsőtáblának. Itt a főnemesség hosszú ideig fontolgatták, hogy elfogadják-e a jobbágyfelszabadítás javaslatát. Végül is elfogadták. Ekkor a javaslatot a királyhoz küldték.” Az idézetből két dolog biztosan kiderül:

1. a szerző nem ismeri az eljárás menetét, hiszen a megyegyűlés szerepe az országgyűlési követeknek adott utasításokból állott, s ott nem tehettek javaslatot;

2. nem ismeri, hogy mi a különbség az önkéntes örökváltás, a kötelező örökváltás és a jobbágyfelszabadítás között.

A szerző, sajnos, nem közli, hogy a főnemesség hosszú fontolgatás után, melyik országgyűlésen fogadta el a jobbágyfelszabadítást, és mit szólt ehhez a király, ezért azt a logikusan következő kérdést sem tehetjük fel, hogy ezek után mi szükség volt az 1848-as forradalomra.

Első pillantásra úgy tűnik, a történelemkönyvek régi adósságát rója le a szerző, mikor tisztességes arcképeket közöl az aradi vértanúkról. Az öröm azonban hamarosan szertefoszlik, hiszen a tizenhárom névből ötöt hibásan vagy pontatlanul – Aulich Alajosként (Lajos helyett), Lakner Györgyként (Lahner helyett), Leiningen

Károlyként (Westerburg nélkül), Nagy Sándor Józsefként (Nagysándor helyett) és Pöhltenberg Ernőként (egy felesleges hival) – szerepel a könyvben. Recenzens nem tudja elhallgatni, hogy az aradi emlékművön, a román állam által készített emléktáblán csak két hibásan írt név található.

A „tévedések” sorát hosszan folytathatnám, ehelyett megkísérlem egy nagyobb egységen – *Magyarország 1919 és 45 között* – bemutatni a bevezetésbe már jelzett sajátos gondolkodásmódot. Az alaphangot elsőként egy vérvörös színű, valóban korabeli „Nem! Nem! Soha!” plakát és egy *Horthy Miklóst* ábrázoló festmény adja meg, azzal a meglepő megállapítással kiegészítve, hogy „visszaállították a régi államformát, a népköztársaságot”. Igazi meglepetéseket azonban a külpolitika ismertetése okoz. „Az 1930-as évek végén egyre inkább előtérbe került az első világháborúban elvesztett területek visszaszerzése. Ennek érdekében az uralkodó osztályok németbarát külpolitikát folytattak” – olvashatjuk. A revíziós politika ugyan nem a harmincas évek végén kezdődött, de ami lényegesebb, az a sugallat, hogy a németbarát külpolitikát jó ügy érdekében folytatták. Ráadásul a német orientáció nem is nagyon elítélendő, hiszen „Hitler, a német birodalom kancellárja... megnyerte a német nép őszinte támogatását, mert sikerült csökkentenie a munkanélküliséget és felendítette a gazdasági életet. 1935-ben bejelentette, hogy a versailles-i béke érvénytelen... a németek magukat felsőbbrendű népnek tartják, akiknek nagyobb életterre van szükségük. Ehhez joguk van országokat leigázni, az alsóbbrendű népeket – zsidók, cigányok, szlávok – kiirtani. Ezzel vált a fasiszmus népiértő rendszerré.” A tömör és tárgyyszerű ismertetés után szerző tartózkodik az állásfoglalástól, akár egyetlen elítélő mondat erejéig is. De miért is mondana ítéletet, amikor „a magyar kormány németbarát politikája eredményezte azt is, hogy 1938. november 2-án Magyarország visszakapott 74400 km²-t és 5050000 lakost”. Szerzőnk és a szerkesztő újabb adalékot szolgáltat felületességére. Ha megnézték volna az idézett

szöveg feletti térképet, bizonyára észrevetkék volna, hogy a 74 000 km² nem egyszerre, hanem négy részletben került vissza Magyarországhoz. A területgyarapodás pontosabb körülményeivel, vagy azzal, hogy az 5 millió lakosból mennyi volt a magyar avagy azzal, hogy mi egyebet eredményezett még a németbarát külpolitika, a szerző meg sem próbál foglalkozni. Ellenben elhelyez egy egész oldalas színes fényképet, amelyen Horthy Miklós elégedett mosollyal szemléli az észak-erdélyi bevonulást.

A következő fejezetben, amelynek címe *Hazánk belépése a II. világháborúba*, a szerző ismét mindent elkövet, hogy az általa is szükségesnek tartott ismereteket minél áttekinthetlenebbül és természetesen állásfoglalás nélkül adja elő. A második világháborút ismertető részből hiányzik a kronológia, az általa említett események áttekinthetetlenek és érthetetlenek. Maga a háború a *Legújabb kor (Kr. u. 1930-tól napjainkig)* című olvasmányba fejeződik be, imígyen: „1945. szeptember 2-án a németek verségével ért véget a második világháború”. A szerző nem foglalkozik olyan aprósággal, hogy a japánok és a németek között különbséget tegyen.

A még hátralevő néhány oldal, amely már talán a szerző által is átélt időszak, egyébként változatlanul tele van tárgyi tévedésekkel; ez az egyetlen, amiben a könyv következetes. „70000 középparasztot lakóhelyükről más lakóhelyre, főleg a Hortobágyra telepítettek ki” – mossa össze a könyv a kitelepítést és a kulákküldözést; „1956. október 23.” aláírással egy közismerten október végén, a harcok szünetében készült fényképet közöl, és még tovább is lehetne folytatni a sort.

A szerző módszertani járatlansága vetekszik történelmi ismereteinek pontosságával. A magát tankönyvnek nevező mű híján van a tankönyvek elemi kellékeinek is. Például hiányoznak belőle az összefoglalások. A fogalommagyarázat sem erős oldala a szerzőnek. Eleinte még találkozunk ilyen mondatokkal: „Megkeresztelkedni, keresztény hitre térni azt jelenti, hogy valaki keresztény vallású

lesz.” Később azonban ezek is eltűnnek, s helyüket átveszik a feladatok között a „Nézz utána a *Magyar Értelmező Kéziszótárban!*” jellegű felszólítások. Legyen szó ósiségről, úriszékről, népképviseltről, nemzetiségről, trónfosztásról, a feladat ugyanaz. A szerző, úgy látszik, nem tudja, hogy az értelmező szótárnak egészen más a célja, mint a tankönyvnek, tehát nem is pótolhatja azt.

A módszertani rész legszokatlanabb elemeit különben is a „feladatrendszer” tartalmazza. A szerző nyilván hallott valamit arról, hogy egy modern tankönyvben feladatok is szoktak lenni, de valószínűleg nem sok ezzel foglalkozó cikket vagy könyvet olvasott. A feladatok célja ugyanis a gondolkodásfejlesztés, a tanult ismeretek új szempontok szerint való rendezése, bizonyos készségek gyakoroltatása stb. Erre a könyv anyagánál fogva akkor sem lenne alkalmas, ha szerző ismerné ezeket a célokat. Hiszen nem lehet a történelmi gondolkodást fejleszteni, ha tények, események, emberek ismertetése helyett csak végkövetkeztetéseket közöl a könyv.

Hogyan lehetne megtanítani bárkit arra, hogy a történelemben vannak olyan helyzetek, amikor az embereknek – jól vagy rosszul, de – dönteniük kell, hogy egy-egy döntésnek sokszor évtizedekre vagy évszázadokra terjedő következményei is lehetnek, akkor, ha nem ismertem a döntéshez vezető utat, azokat a tényeket, eseményeket, amelyek között a döntés született. Mindezek hiányában a feladatok sem lehetnek gondolkodtató jellegűek. Tucat-szám lehetne idézni az ilyen típusú álfeladatokat: „Írd le a magyar hadsereg fővezérének nevét a történelemfüzetedbe.” „Az az másold le, ami a könyvben van.

Már a bevezetőben említettük, hogy a szerző különösen rossz viszonyban van a számokkal és a kronológiával. A rossz viszony mindvégig változatlan marad. A kronológiai jellegű feladatok – a kérdésfeltevésnek álcázott másolási feladatokhoz hasonlóan – teljesen céltalanok. Érdemes példát idézni: „Készíts a füzetedbe időszakot! Az időszalagon jelöld születési éveidet! Jelöld be a tanítási év kezdetét! Szá-

mítsd ki, hány év telt el a két időpont között!” Vagy: „Készíts időszalagot és jelöld a reformkor kezdetét és végét! Számold ki, hány évet ölel fel a reformkor!” A leginkább szükséges kronológiai feladatsor, az események sorrendbe helyezése, hiányzik. Persze, a könyvben események sincsenek, vagy ha vannak, akkor a könyv alapján még egy felnőtt se tudná azokat logikus sorba rendezni.

De találkozunk néhány olyan feladattal is, amelyekben – legalábbis a szerző szerint – megjelenik a kreativitás, a tanuló foglalkoztatásának igénye. Kár, hogy túlzottan nagy kreativitást kívánnak ezek. Néhány példa: „Mondd el, ki volt Anonymus? Ragassz a történelmi naplódba képet Anonymusról!” Az első kérdésre a történészek sem tudnak válaszolni, *Ligeti Miklós* szobra viszont ott van a könyvben, akkor ugyan mit ragasszon be a nebuló. Egy másik: „Keressetek a Nemzeti Múzeum történelmi képei közül a jakobinus mozgalommal kapcsolatos festményeket!” Eltekintve attól az apróságtól, hogy a történelmi tárgyú festmények a Nemzeti Galériában vannak, és nem a Nemzeti Múzeumban, a jakobinusokról hiába keresnénk képeket, ilyen egy darab sincs, hiszen ez nem volt diva-

tos téma a 19. század történelmi tárgyú festészete számára.

Annak sincs sok értelme, amikor feladatot adunk a tanulóknak ahelyett, hogy megmutatnánk neki a dolgot: „Rajzold le, hogyan képzeled el a postakocsit!”; vagy „Rajzold le, hogyan képzeled el a kolostori iskolát!”

Végezetül nem lehet megkerülni azt a kérdést, hogy miért jelentette meg ezt a két kötetet 1996-ban a Nemzeti Tankönyvkiadó? És miért nyilvánította a Művelődési és Közoktatási Minisztérium oktatáshoz szükséges segédkönyvvé? Ráadásul úgy, hogy a könyv kemény kötésben, a szokásosnál sokkal jobb papíron, kizárólag színes – és a sokévi átlagnál sokkal jobb minőségű – képekkel körülbelül felébe kerül a mostanában használatos tankönyveknek.

Tombor Gáborné: Társadalmi ismeretek I. az általános iskola 5–6. osztálya számára, Társadalmi ismeretek az általános iskola 7–8. osztálya számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1996.

György Lajosné